

EDICE LIMES

Thomas Laqueur

Rozkoš

mezi pohlavími

Sexuální diference
od antiky po Freuda

NAKLADATELSTVÍ KAROLINUM

Rozkoš mezi pohlavími Sexuální diference od antiky po Freuda

Thomas Laqueur

Z anglického originálu *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*, vydaného nakladatelstvím Harvard University Press v roce 1990, přeložil a doslov napsal Martin Pokorný

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Redakce Petra Švehlová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První české vydání

© Univerzita Karlova, 2017
© 1990 by the President and Fellows of Harvard College
Published by arrangement with Harvard University Press
Translation © Martin Pokorný, 2017
Afterword © Martin Pokorný, 2017

ISBN 978-80-246-3471-5
ISBN 978-80-246-3525-5 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Pro Gail a Hannu

OBSAH

Předmluva	9
Kapitola 1 Jazyk a tělo	15
Kapitola 2 Anatomie a osud	45
Kapitola 3 Nová věda, jedno tělo	97
Kapitola 4 Reprezentace pohlaví	163
Kapitola 5 Odhalení dvou pohlaví	207
Kapitola 6 Socializované pohlaví	265
Doslov k českému vydání	331
Použitá literatura	341
Rejstřík	347

PŘEDMLUVA

Tato kniha začala vznikat v roce 1977 - a aniž bych to v dané době sám tušil. Trávil jsem tehdy badatelské volno na oxfordské St. Antony's College a shromažďoval podklady pro historii životních fází. Pročítal jsem tedy porodnické příručky ze 17. století a hledal materiály ke způsobu vedení porodu. Namísto toho jsem ale nacházel rady, jak otěhotnět. Mezi porodními bábami i kvalifikovanými lékaři podle všeho panoval názor, že k podmínkám nutným k úspěšnému početí patří také ženský orgasmus, a texty nabízely různé nápady, jak ho dosáhnout. Orgasmus byl považován za rutinní, víceméně nepostradatelnou součást početí. To mě překvapovalo. Z přímé zkušenosti muselo být jasné, že k otěhotnění často dojde i bez orgasmu, a jakožto historik specializovaný na 19. století jsem byl zvyklý na dobové lékařské diskuse o tom, zda ženy orgasmus vůbec pociťují. Předtím než historický vývoj dospěl k období, které jsem znal nejpodrobněji, proměnila se běžná, byť explozivní tělesná změna v ústřední problém morální fyziologie.

Plánovaný průzkum životních fází postupně mizel v nedohlednu. Oženil jsem se, narodilo se nám dítě a léta 1981-1982 jsem strávil studiem medicíny. Dodnes mi není jasné, jak vlastně tyto události umožnily, aby si mě téma této knihy podmanilo, ale zkrátka se to stalo. (Rozeznat hlavní intelektuální zdroje je snadnější: skupina přátel

začala vydávat časopis *Representations*; spolu s Catherine Gallagherovou jsem vedl postgraduální seminář o tělesnosti a socializaci v literatuře 19. století; seznámil jsem se s feministickým literárním a historickým bádáním; a Peter Brown, můj takřka každodenní druh u šálku cappuccina, pracoval na knize o těle a společnosti v pozdní antice.) Na počátku byl ohniskem mého zájmu fenomén vymizení orgasmu a na následujícím výkladu je toto východisko stále do jisté míry patrné. Postupně se ale *summa voluptas* začlenila do obecnější otázky po vztahu mezi tělem a sexuální diferencí (tj. odlišností mezi pohlavími) a do problematiky povahy sexuální difference jako takové.

Klást si otázku ohledně tohoto faktu se může zdát zbytečné. Je přece naprosto jasné, že definici pohlaví podává biologie – vždyť co jiného by termín „pohlaví“ mohl znamenat? Historikové k tématu nemají co podstatného říct. Obvykle rozhoduje vlastnictví či naopak absence penisu a k tomu lze pro dobrou míru připojit libovolně dlouhý seznam dalších rozdílů: ženy menstruuji a procházejí laktací, muži ne; ženy mají dělohu, z níž se rodí děti, muži postrádají jak tento tělesný orgán, tak příslušnou schopnost. Žádný z uvedených faktů nepopírám, i když současně je nutno dodat, že pokud bychom je analyzovali podrobněji, nejsou tak jednoznačné, jak se může zdát. (Muž pravděpodobně zůstane mužem i bez penisu, a kdykoli se věda pokouší podat nezvratnou definici pohlaví – například při testech chromozomové výbavy buněk v ústní dutině, jak je provádí Mezinárodní olympijský výbor –, vede to ke směšným důsledkům.)

Relevantnější je, že z nepopíratelných tělesných rysů historicky vzato nevyplývá žádné specifické pochopení sexuální difference. Velmi rychle jsem dospěl ke zjištění, že k vyloučení ženské rozkoše z lékařských výkladů početí došlo přibližně v téže době, kdy ženské tělo přestalo být chápáno jako menší verze těla mužského (jednopohlavní model) a začalo vystupovat jako jeho nesouměřitelný protiklad (dvoupohlavní model). Orgasmy, jež byly doposud sdíleným vlastnictvím, se rozdělily. Orgánům doposud chápaným jako vnitřní verze ústrojí, jež má samec navenek – vagina jakožto penis, děloha jakožto šourek –, se už v 18. století přisuzoval naprosto odlišný charakter. Stejně tak se za výhradně ženské specifikum začaly považovat fyziologické procesy typu menstruace a laktace, předtím nahlížené jako součást společné ekonomie tělesných štáv.

Některé tyto změny by bylo možno chápat jako důsledek vědeckého pokroku – menstruace opravdu není totéž co hemoroidní krvácení –, avšak při mém výzkumu vycházelo najevo, že proměna, jež postihla koncept sexuality a tělesnosti, se s chronologií objevů nekryje. Navíc se i tato chronologie brzy začala drobit a byl jsem konfrontován s šokujícím závěrem, že dvoupohlavní i jednopohlavní model byl všem, kdo se nad sexuální diferencí hlouběji zamýšlejí, k dispozici odedávna a neexistuje žádný vědecký způsob, jak mezi nimi rozhodnout. Dvoupohlavní model možná obsadil popředí scény v osvícenské éře, avšak jednopohlavní model nezmysel. Čím víc jsem se z historických podkladů snažil získat jednoznačnou odpověď, tím více se rozdíl mezi pohlavími zamlžoval, a čím více byla tělu vnucována role základu pro stanovení pohlaví, tím byly výsledné hranice labilnější. Takřka krystalické neurčitosti dosahuje celý proces u Freuda. Projekt, jenž započal sledováním historie ženské sexuální rozkoše a snah o její vyloučení, se proměnil ve vylíčení toho, jak se vlastně utváří pohlaví jakožto gender.

Vznik knihy, která se věnuje tak širokému časovému období a obsáhlému fondu materiálů, s sebou nutně přinesl mnoho dlouhů. Především bych ji nemohl napsat, nebýt intelektuální revoluce, kterou od druhé světové války a především za posledních dvacet let uskutečnil feminismus: scházely by potřebné analýzy a téma by nebylo bráno vážně. Moje práce v jistém smyslu rozvíjí tvrzení Simone de Beauvoirové, že ženy jsou druhé pohlaví. Stejně tak by kniha nemohla vzniknout bez podpory, již mi v Berkeley i na jiných institucích poskytli akademičtí kolegové. Radou, povzbuzením, kritikou i přátelskou společností mi pomohli členové redakce časopisu *Representations*, v jejichž kroužku jsem své téma v roce 1983 poprvé dílčím způsobem zveřejnil. Za podrobné připomínky k rukopisu i diskuse nad četnými variantami, jimiž v průběhu let prošel, vděčím dlouhé řadě kolegů a přátel: Peteru Brownovi, Carol Cloverové, Catherine Gallagherové, Stephenu Greenblattovi, Thomasi Metcalfovi, Randolphu Staronovi, Irvingu Scheinerovi a Reginaldu Zelnikovi. Wendy Lesserová sice nečetla všechny kapitoly, ale poskytla mi komentáře k řadě přípravných verzí, část první kapitoly otiskla v *Threepenny Review* a dokázala mi zprostředkovat pravděpodobný názor běžného čtenáře. Při vyjíždkách na kole si k otázkám sexuality mnohé vyslechl předseda

cyklistického kroužku David Keightley a sám mě na oplátku seznámil s perspektivou starověké Číny. Podrobné připomínky k finální verzi rukopisu mi poskytli Marjorie Bealeová, Mario Biagioli, Natalie Zemon Davisová, Evelyn Fox-Kellerová, Isabel Hullová a Roy Porter, čímž mi umožnili vybrousit argumenty a velmi podstatně zlepšit uspořádání výkladu.

S jednou verzí textu se seznámila také studentská skupina pro historii sexuality na Univerzitě v Berkeley. Nenechal jsem se sice přesvědčit k tomu, abych zde odhalil své nejnítěrnější pocity ohledně polymorfně perverzní erotické touhy, nicméně i tak jsem velmi vděčen za pronikavé připomínky a četné reference, jež mi poskytli Lisa Codyová, Paul Friedland, Nasser Hussain a Vanessa Schwartzová. Jelikož kniha pokrývá tolik různých témat v tak rozsáhlém časovém období, jsem samozřejmě zavázán mnoha specialistům. David Cohen, Leslie Jonesová a Gregory Vlastos tvrdě zkritizovali obsah druhé kapitoly; jejich námítky jsem přijal jen zčásti. Susanna Barrowsová, André Burguiere, William Bouwsma, Caroline Bynumová, Joan Caddenová, Roger Chartier, Alain Corbin, Laura Englesteinová, Lynn Huntová, Sarah Blaffer Hrdyová, Susan Kentová, Jack Lesch, Emily Martinová, Regina Morantz-Sanchezová, Joan Scottová, Nancy Vickersová a Judith Walkowitzová mi byli velkorysími rádci a zdrojem referencí. Nalezení a základní zpřístupnění širokého okruhu pramenů mi umožnili mí odborní asistenti z počátku osmdesátých let: Mary McGarryová, Jonathan Clark, Eric Steinle, Ramona Curryová, Jan Matlock, Catherine Kudlicková, Russ Geoffrey, Alice Bullardová a Dean Bell. Alexander Nehamas mi zodpověděl řadu otázek ke staré řečtině, ale navíc mi poskytl přátelskou podporu a umožnil mi využít jeho pronikavé filozofické inteligence. Redaktor Lindsay Waters z nakladatelství Harvard University Press dokázal vytušit obrys knihy již ve chvíli, kdy ještě neexistovala, s inteligentní pečlivostí přečetl první verze textu a zcela náležitě donutil váhajícího autora k návratu k psacímu stolu. Mou adoptivní editorkou se díky své pracovní adrese v Berkeley stala Patricia Williamsová a kromě toho, že mě vždy v pravou chvíli uměla chytit za ruku, mi též nepopsatelně pomohla objasněním, co je nutné udělat, abych od domnělé finální verze textu dospěl k současné knize. Joyce Backmannová byla prvotřídní korektorkou a prokázala smysl pro humor, erudici i pečlivost.

Tuto knihu věnuji své ženě Gail Salitermanové - přetukávat nemusela nic, ale přečetla většinu - a své osmileté dceři Hanně, která nedávno podotkla, že jsem na knize pracoval celou dobu, co je na světě. Pro mou práci byly obě nepostradatelné způsobem, který nelze ve stručnosti vyjádřit.

Jazyk a tělo

Každý zběžný pozorovatel si ze všeho nejdřív všimne, že ženy nejsou jako muži: představují „protější pohlaví“ (i když nechápu, proč „protější“: co potom je „sousední pohlaví“?). Jenomže podstatné naopak je, že ženy se mužům podobají víc než cokoli jiného na světě.

Dorothy L. Sayersová, *Lidské ne dost lidské*

Jeden lékař z 18. století, fascinovaný problémem skutečné a zdánlivé smrti, nám předestírá příběh smrti a touhy, pro který jsou k dispozici dvě různé interpretace.¹ Mezi oběma leží rozdíl padesáti let – ale též mezi nimi zeje výkladová propast.

Mladý šlechtic, kterého majetkové poměry donutily vstoupit do kláštera, se jednoho dne ocitl ve venkovském zájezdním hostinci. Hostinského a hostinskou zastihl, jak tonou v žalu nad smrtí jejich překrásné jediné dcery. Pohřeb se měl konat den nato a truchlící rodiče mladého mnicha požádali, aby tělo přes noc pohlídal. Mladík jejich přání splnil, zmínky o kráse zesnulé v něm však roznítily zvědavost. Stáhl rubáš a namísto mrtvoly „znetvořené hrůzami smrti“ spatřil zevnějšek prodchnutý půvaby. Ztratil sebekontrolu, zapomenul na mnišské sliby a „počínal si s mrtvou se stejnou volností, jak by mu to za života dovozovala manželská svátost“. Ráno nešťastný nekrofil – hluboce zahanben skutkem, jehož se dopustil – nečekal na plánovaný pohřeb a chvatně zmizel.

Když nadešel čas obřadu, dokonce přesně ve chvíli, kdy byla rakev s mrtvou dívkou spouštěna pod zem, kdosi ucítil, že se v rakvi něco

¹ Jacques-Jean Bruhier, *Dissertation sur l'incertitude des signes de la mort*, Paris 1749, 2. vyd., sv. I, str. 74–79.

hýbe. Lidé vypáčili víko, dívka se pohnula a záhy se zcela probírala z kómatu omylem považovaného za smrt. Rodiče samozřejmě nad dceřiným obživnutím jásali. Radost jim ale kazilo následné zjištění, že dívka je těhotná. Navíc ani nedokázala uspokojivě vysvětlit, jak se jí to stalo. Ve snaze vyhnout se skandálu ji ihned po porodu poslali do kláštera.

Mladý šlechtic, jenž o důsledcích své vášně neměl tušení, mohl díky dědictví vystoupit z mnišského řádu a povinnosti jej záhy přivedly znovu na místo činu. Hostinského s manželkou opět zastihl zasmušilý a záhy pochopil, jaký má na jejich novém neštěstí podíl. Vydal se do kláštera a zjistil, že oběť jeho nekrofilní touhy je zaživa ještě krásnější než mrtvá. Požádal dívku o ruku a řádným sňatkem přijal společné dítě za své.

Jaké poučení z této historiky vyvozuje Jacques-Jean Bruhier? Jedině vědeckými testy se dá zjistit, zda je ten či onen jedinec skutečně mrtvý, neboť dokonce i velmi důvěrný kontakt s tělem nemůže zcela vyloučit omyl. Když se ale stejným případem v roce 1752 zabýval Bruhierův současník a slavný chirurg Antoine Louis, dospěl k velmi odlišnému závěru, jenž je pro téma této knihy závažnější.² Přijmeme-li jako dané, že se vše odehrálo podle Bruhierova popisu, pak – tvrdí Louis – je vyloučeno, že by dívku někdo považoval za skutečně mrtvou: jak potvrdil mladý mnich, nevypadala mrtvá, a navíc kdoví, zda své setrvání při životě neprojevila nějakým „průkazným znamením“, jaké by v 18. století každý lékař nebo i laik v dané situaci očekával.

Bruhier v předchozích oddílech spisu uvedl řadu dalších příkladů zdánlivě mrtvých mladých žen, jež se díky milostnému objetí navrátily k životu a byly zachráněny před pohřbením zaživa: sexuální extáze, jazykem 18. století označovaná za „umírání“, tak mnohdy zajistila cestu k životu. Láska, ona „překrásně uspokojivá smrt a (...) dobrovolné odloučení duše a těla“ (jak ji popsal jeden anglický lékař), hlídá brány hrobu.³ V uvedeném případě by se ale pozorovateli z 18. století

² Antoine Louis, *Lettres sur la certitude des signes de la mort, où l'on rassure les citoyens de la crainte d'être enterrés vivans*, Paris 1752, str. 53n. Na předcházejících stranách Louis podává doslovný přepis Bruhierova textu.

³ John Maubray, *The Female Physician*, London 1724, str. 49. K souvislosti mezi erotickou literaturou a lékařskými spisy o smrti v 18. století viz Philippe Ariès, *Dějiny smrti*, sv. II, přel. Danuše Navrátilová, Argo, Praha 2000, str. 94–125.

zdálo krajně nepravděpodobné, že by dcera majitelů hostince mohla počít dítě, aniž by nějakým pohybem prozradila, že žije.⁴ Víceméně všechny lékařské spisy, ale právě tak i desítky populárních příruček o porodnictví, zdraví a sňatku, kolující ve všech evropských jazycích, uváděly jako běžnou věc, že „když při aktu plození vyjde [z mužů i žen] símě, dochází zároveň k mimořádnému vzrušení a potěše ve všech tělesných údech“.⁵ Bez orgasmu – oznamoval jeden široce kolující text – „by krásné pohlaví netoužilo po snubních objetích, nemělo by z nich potěšení a nepočalo by z nich“.⁶

Ta dívka se *musela* alespoň trochu zachvět. Prozradily by ji ne-li zarůžovělé tváře, tedy orgasmický třas. Bruhierova historka nelíčí zdánlivou smrt, ale podvod: podle Louisova soudu se dcera hostinských s mnichem jednoduše smluvili a rozhodli se, že až do poslední chvíle před pohřbem bude dívka předstírat kóma.

Příběh byl znovu odvyprávěn v roce 1836 a opět odlišně. Reálný nástup dívčina mrtvolného kómatu nyní není vystaven sebemenším

⁴ Nevědomé početí však nebylo považováno za vyloučené. K danému tématu existuje lidová tradice, která by stála za bližší průzkum. Jak známo, biblický Lot se opil tak, že se svými dvěma dcerami počal a přitom „ani nevěděl, kdy si [k němu jedna nebo druhá] lehla a kdy vstala“ (Gn 19,31–35). V italské pohádce Spící královna objeví nejmladší syn španělského krále „andělsky krásnou dívku“, která byla očividně „očarována ve spánku“. Svlékne se, lehne si k ní a stráví „s ní noc plnou potěšení, aniž by ona přitom jakkoli dala najevo, že o něm ví“. Na odchodu jí zanechá krátkou zprávu a ona devět měsíců nato porodí chlapečka. Viz Italo Calvino, *Italian Folktales*, New York 1980, str. xxiv, 207–213. (V českém výboru srov. pohádku Spící krasavice a její děti, *Italské pohádky*, přel. V. Hořký, Odeon, Praha 1982, str. 294n.).

⁵ Nicholas Venette, *Conjugal Love; or the Pleasures of the Marriage Bed Considered in Several Lectures on Human Generation*, London 1750, str. 41; tento anglický překlad nese označení „dvacáté vydání“. Během 18. století vyšel spis ve francouzštině nejméně třiadvacetkrát a do autorovy smrti v roce 1698 osmkrát. Viz Roy Porter, „Spreading Carnal Knowledge or Selling Dirt Cheap? Nicholas Venette’s *Tableau de l’amour conjugal* in Eighteenth-Century England“, *Journal of European Studies*, 14, 1984, str. 233–255.

⁶ *Aristotle’s Master Piece*, in: *The Works of Aristotle the Famous Philosopher*, Arno Press New York 1974, str. 9; *Aristotle’s Masterpiece, or, the Secrets of Generation Displayed*, London 1684, str. 29. Tento text, volně odvozený z pseudoaristotelských *Problémat*, vycházel v souvislé řadě vydání od 15. století až do třicátých let 20. století. Viz D’Arcy Power, *The Foundation of Medical History*, Baltimore 1931, str. 147–178; Roy Porter, „The Secrets of Generation Display’d: *Aristotle’s Masterpiece* in Eighteenth Century England“, *Eighteenth Century Life*, 11, 1985, str. 1–21; Janet Blackman, „Popular Theories of Generation: The Evolution of Aristotelos Works“, in: J. Woodward a D. Richards (ed.), *Health Care and Popular Medicine in Nineteenth Century England*, London 1977, str. 56–88. Jen ve Spojených státech vyšlo do roku 1820 nejméně 27 vydání, viz O. T. Beall, „*Aristotle’s Masterpiece* in America: A Landmark in the Folklore of Medicine“, *William and Mary Quarterly*, 20, 1963, str. 207–222.

pochybám, ba právě naopak: dr. Michael Ryan uvádí její otěhotnění za daných podmínek jako jeden z mnoha dalších případů styku s nevnímajícími ženami, aby dokázal, že orgasmus není pro početí podstatný. (V jiné zaznamenané historce se podkoní přízná, že po příchodu do zájezdního hostince souložil s dívkou, která u ohně spala tak tvrdě, že stihl zmizet dřív, než se – oplodněná – vzbudila.) Žena kvůli početí vůbec nepotřebuje cítit rozkoš, a nejenom to: dokonce ani nemusí být při vědomí.⁷

Na sklonku osvěcenské éry čili v období, jež leží mezi oběma verzemi příběhu o dceři hostinského, přestala lékařská věda a lidé s ní obeznámení považovat ženský orgasmus za podstatný faktor pro plození. Ujal se názor, že k početí může dojít potají, bez charakteristického rozechvění nebo projevů vzrušení; odvěká moudrost, že „bez rozkoše se nenarodí nic smrtelného“, byla vyvrácena z kořenů.⁸ Orgasmus – do té doby znak procesu plození, neodlučně vsazený do mužských a ženských těl, pocit stejně neoddiskutovatelný jako ono příjemně hřejivé potěšení, které zpravidla provází chutnou krmí – byl odsunut do říše pouhých počítků, na periferii lidské fyziologie jakožto nahodilý a postradatelný přídavek k rozmnožovacímu aktu.

Tato změna orientace se v principu vztahovala k fungování sexuality u mužů i u žen. Nikoho, kdo o tématu psal, však ani nenapadlo, že by mužské vášně a rozkoše neexistovaly nebo že by orgasmus nebyl průvodním jevem ejakulace při souloži. U žen byla situace jiná.

⁷ Michael Ryan, *A Manual of Jurisprudence and State Medicine*, 2. vyd., London 1836, str. 246, 488. Jako zdroj historky o podkoním Ryan udává Roberta Gooche, *A Practical Compendium of Midwifery*, London 1831; další podobné příběhy pak mohou čtenáři podle jeho pokynu najít u E. Kennedyho, *Obstetric Medicine*, London 1834, což je skutečně vydatný zdroj. Příběh podkoního je variací na příběh podomka z Montaignova eseje O opilosti (*Eseje*, II,2): „vdova cudné pověsti“ nevysvětlitelně otěhotní; slíbuje, že otci dítěte odpustí a vdá se za něj, pokud se jí odhalí. Pacholek ze statku se přizná, že ji zastihl „tak tvrdě spící u krbu a v tak necudné poloze, že si ji mohl užít, aniž by ji probudil“. Michel de Montaigne, *Essais II*, vyd. Pierre Michel, Gallimard, Paris 1965, str. 27. Historiky tohoto druhu se začaly používat jako opora pro obecné teze ohledně vazby mezi orgasmem a početím až v 19. století. Viz též novelu *Markýza z O...* Heinricha von Kleista, jejíž protagonistka nevysvětlitelně otěhotní. Bohatou analýzu povídky nabízí Mary Jacobus, „In Parenthesis: Immaculate Conception and Feminine Desire“, in: *Body/Politics: Women and the Discourses of Science*, ed. Mary Jacobus, Evelyn Fox Keller a Sally Shuttleworth, Routledge, London 1990, str. 11–28.

⁸ Filón, *Legum allegoriae*, II,7; cituje Peter Brown, „Sexuality and Society in the Fifth Century A.D.: Augustine and Julian of Eclanum“, *Tria corda: Scritti in onore di Arnaldo Momigliano*, ed. E. Gabba, New Press, Como 1983, str. 56.

Nově „objevená“ nahodilost potěšení s sebou nesla možnost ženské pasivity a nevášnivosti.⁹ Údajná nezávislost plození na rozkoši vytvářela prostor, v němž bylo možno nově definovat, diskutovat, popírat či dílčím způsobem vymezovat ženskou přirozenost. K čemuž samozřejmě také došlo – a to opakovaně.

Oba póly si vyměnily znaménka. Kliše zastávané velkou částí současné psychologie – že muži chtějí sex, zatímco ženy chtějí vztah – je přesným opakem předosvícenských, původně antických představ, které přátelství spojovaly s muži a tělesnost se ženami. Ženy, jejichž touhy podle starého prizmatu neznají hranic a jejichž rozum není s to náležitě odolávat vášni, se nyní podle některých výkladů změnily v bytosti schopné strávit celý reprodukční život v dokonalé netečnosti pro tělesné rozkoše. Když se ve druhé polovině 18. století vynořilo mínění, že „u většiny žen nepůsobí sexuální citění žádné zvláštní vzruchy“, stal se kontrast mezi výskytem a absencí orgasmu biologickým kritériem sexuální diference.

Nové konceptuální uchopení ženského orgasmu však bylo jen jedním z projevů podstatně radikálnější reinterpretace ženského těla ve vztahu k mužskému, ke které v 18. století došlo. Po tisíce let se bralo jako dané, že ženy mají stejné pohlavní ústrojí jako muži, jen s tím rozdílem, že (jak to ve 4. století n. l. popsal Nemesios, biskup z Emesy) „jejich je uvnitř těla a ne vně“.¹⁰ Galénos, který ve 2. století n. l. vytvořil nejlivnější a vůči kritice nejodolnější model strukturní (i když ne prostorové) identity mužských a ženských rozmnožovacích orgánů, podal obsáhlý důkaz, že ženy jsou v podstatě muži, u nichž jsou vlivem nedostatku životního tepla čili dokonalosti určité struktury – u muže viditelné navenek – zadrženy uvnitř. Popěvek z počátku 19. století hlásá tyto starobylé homologie ještě dlouho poté, co se dávno vytratily z učených textů:

Ač odlišného pohlaví,
jsou vcelku stejné jako my:

⁹ Termín „nevášnivost“ a vymezení jeho politického významu na počátku 19. století přejímám z průkopnického článku Nancy Cottové „Passionlessness: An Interpretation of Victorian Sexual Ideology, 1790–1850“, *Signs*, 4, 1978, str. 219–236.

¹⁰ Nemesios z Emesy, *On the Nature of Man*, ed. William Tefler, Westminster Press, Philadelphia 1955, str. 369.

jak tvrdí znalci hloubaví,
jsou ženské – muži naruby!¹¹

Vagina je v tomto rámci považována za vnitřní penis, stydké pysky za předkožku, děloha za šourek a vaječníky za varlata. S poukazem na pitvy, jež ve 3. století př. n. l. provedl alexandrijský anatom Hérofilos, přišel učený Galénos s tvrzením, že žena má po obou stranách dělohy varlata i se semenotvornými kanálky, velmi podobná mužským, pouze s tím rozdílem, že mužská varlata jsou uložena v šourku a ženská ne.¹²

Tento pohled na sexuální diferenci je doložitelný ve slovní zásobě. Vaječníky – orgán, který počátkem 19. století začal sloužit jako metonymické označení ženy – dlouho zcela postrádaly vlastní pojmenování. Galénos je nazývá *orcheis*, tedy stejně jako mužská varlata; jen kontext určuje, zda je řeč o jednom, či o druhém. Hérofilos vaječníky nazýval *didymoi* čili „dvojčata“, což je jiný běžný řecký výraz pro varlata, a model ženy jakožto muže přijímal natolik oddaně, že považoval „semenotvorné kanálky“ (tj. vejcovody), které vedou od obou „varlat“, za vrstlé do ústí močového měchýře, stejně jako tomu je u semenotvorných kanálků u mužů¹³ – ačkoli se jedná o zcela zjevný omyl. Galénos na chybu upozornil a byl překvapen, že se jí tak pečlivý pozorovatel mohl dopustit, nicméně provedená korekce neměla žádný vliv na prestiž modelu jakožto celku. V latině i v řečtině – a také ve všech evropských národních jazycích přibližně do roku 1700 – také schází jakýkoli odborný termín pro vaginu jakožto válec či pochvu, do níž se zasouvá její korelát penis a skrze níž se rodí děti.

Pak se ale (řečeno úpravou slavného výroku Virginie Woolfové) někdy koncem 18. století lidská přirozenost změnila – a přinejmenším v tomto bodě se shodnou badatelé metodologicky tak vzdálení jako Michel Foucault, Ivan Illich a Lawrence Stone.¹⁴ Kolem roku 1800

¹¹ *Aristotle's Master Piece*, vydání z Arno Press, str. 3.

¹² Galénos, *De semine*, II,1, in: *Opera omnia*, ed. C. G. Kuhn, 20 sv., Leipzig 1821–1833, sv. IV, str. 596.

¹³ Heinrich von Staden, *Herophilus: The Art of Medicine in Early Alexandria*, Cambridge University Press, Cambridge 1989, str. 168, 185n., 234

¹⁴ Michel Foucault, *Dějiny sexuality I: Vůle k věděni*, přel. Čestmír Pelikán, Hermann & synové, Praha 1999; Lawrence Stone, *Family, Sex and Marriage in England, 1500–1800*, Harper and Row, New York 1977; Ivan Illich, *Gender*, Pantheon, New York 1982.